

Kocatepe İslami İlimler Dergisi

Journal of Kocatepe Islamic Sciences

e-ISSN: 2757-8399

cilt/volume: 6 • Özel Sayı/Special Issue • (Ekim/October): 265-285

Üsküdar Şer'iyye Sicillerine Göre Eytam Mallarının Finansal Kullanımı (1850-1856)

*Financial Use of Orphans Property According to Üsküdar
Court Records (1850-1856)*

Mustafa GÜLER

Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Professor, Afyon Kocatepe University Faculty of Science And Literature, Department of
History
Afyonkarahisar/Türkiye

✉ mustafaguler4308@gmail.com orcid.org/0000-0003-2811-6403

Necla KIZILDAĞ PALTA

Doktorant, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Doctorant, Afyon Kocatepe University Faculty of Science And Literature Department of
History
Afyonkarahisar/Türkiye

✉ neclakizildag26@gmail.com orcid.org/0000-0003-2781-7590

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 01.06.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 21.07.2023

Yayın Tarihi / Published: 15.10.2023

Atıf: Güler, Mustafa – Kızıldağ Palta, Necla. “Üsküdar Şer'iyye Sicillerine Göre Eytam Mallarının Finansal Kullanımı (1850-1856)”. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 6/Özel Sayı (Ekim 2023), 265-285. <https://doi.org/10.52637/kiid.1308537>

Cite as: Güler, Mustafa – Kızıldağ Palta, Necla. “Financial Use of Orphans Property According to Üsküdar Court Records (1850-1856)”. *Journal of Kocatepe Islamic Sciences* 6/ Special Issue (October 2023), 265-285. <https://doi.org/10.52637/kiid.1308537>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayıncı/Publisher: Afyon Kocatepe University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiid>• kiid@aku.edu.tr

© Mustafa GÜLER – Necla KIZILDAĞ PALTA | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Üsküdar Şer'iyye Sicillerine Göre Eytam Mallarının Finansal Kullanımı (1850-1856)*

Öz

Osmanlı Devleti'ndeki finansal sistem, İslam hukuku çerçevesinde şekillenirken, özellikle klasik dönemde yerel düzeyde kalmış, Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra ise merkezî bir hal kazanarak kurumsallaşma sürecine girmiştir. Klasik dönemde finansal araçlara vereceğimiz örneklerin başında orta sandıkları, avarız vakıfları, para vakıfları gelmektedir. 15. yüzyılın ilk çeyreğinde kurulan, kişinin menkûl malını vakfederek hayır amaçlı kullanılmasını sağlayan para vakıfları, bölgesel finans araçlarından biridir. Para vakıfları ile bölge halkının nakit ihtiyacı karşılanırken, ekonomik olarak hareketlenme de hedeflenmiştir. Söz konusu finans kaynaklarının devamı ise eytam sandıklarıdır. Toplumdaki yetim çocukların malları ile oluşturulan eytam sandıkları, para vakıfları geleneğinin devamı şeklinde, nakit para ihtiyacı olan kişilere bir banka işlevi görerek borç para vermişlerdir. Eytam sandıklarının yapılanma tarihi tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde ailesini kaybetmiş çocukların sosyo-ekonomik haklarını korumak amacıyla kurulmuştur. Eytam sandıkları, yetim çocukların ebeveynlerinden kendilerine intikal eden malları fon olarak alıp işleten yapılar idi. Hem yetim paralarını işletme hem de bölgesel finans kaynağı ile kredi imkânı amacı taşıyan sandıklar, zaman içerisinde kötü niyetli çalışanlar ve vasilerin hilelerine maruz kalınca, 1850 yılından sonra merkezden kontrol edilmek istenmiştir. Bu maksatla 1851 yılında sandıkları denetlemek amacıyla Eytam Nezareti kurulmuştur. Eytam sandıklarının sermayesi, vefat eden anne babanın çocuklarına bıraktıkları her türlü para, mücevherat, vakıf gelirleri, ev, bağ, bahçe, tarla, çiftlik gibi vb. akarlardan oluşmuştur. Nakit para ve mücevherat, sandıklara devredilmiştir ve belli nemalar ile nakit para talebinde bulunan kişilere, gösterecekleri teminat karşılığında borç para verilmiştir. Bedestenlerde muhafaza edilen sandıkların Eytam Nezareti binasına nakledilmesi istense de eski gelenek devam ettirilmiş ve bedestenlerde muhafaza edilmiştir. Öncelikle esnaf, tüccar, kuyumcu olmak üzere pek çok kişi ihtiyaçları çerçevesinde eytam sandıklarından nakit para talebinde bulunmuşlardır. 1851 yılından önce dağınık halde bulunan ve kurlsız çalışan sandıklar, bu tarihten itibaren belli kurallar ve sınırlamalar ile faaliyet göstermiştir. 1851 Eytam Nizamnamesi'nin kuralına göre herkese borç veren sandıklar, bundan böyle çalışanlarına ve yetimlerin vasilerine borç vermemiştir. Bu sınırlama 1906 yılına kadar devam etmiş olmakla beraber, bu tarihten sonra da yine belli kural ve sınırlamalar ile borç para vermişlerdir. Yetim çocuk reşit yaşa geldiğini ispat ettikten sonra sandıkta biriken paralar, çocuğa kadı huzurunda teslim edilip hesabı kapatılmıştır. Bizler bugün, borçların kaleme alındığı hesap defterlerinden hangi bölgede ne kadar sandık olduğu ve ne şekilde çalıştıklarına dair bilgiler elde edebilmekteyiz. Üsküdar şer'iyye sicillerinde yer alan eytam sandıkları muhasebe kayıtlarının incelenmesiyle oluşan yetim mallarının finansal kullanımına dair bu çalışma, eytam sandıklarının oluşumu ve işleyişi hakkında bilgiler sunmaktadır. 1850-1856 yılına ait Üsküdar eytam sandıklarının borç kayıtları incelendiğinde, sandıkların nizamname kurallarına değil, para vakıflarındaki vakfiyelerin kuralları ve usullerine göre hareket ettiği tespit edilmiştir. Kanaatimizce bir finansal araç olarak değerlendirilebilecek Üsküdar eytam sandıkları, nizamname kurallarına uyum sağlamakta gecikmiş, para vakıfları kurallarını terk edememiştir. Sandıklardan para talep eden ve borç alan kişiler, vade süreleri ayrıca nema oranları gibi hususlarda 1851 Eytam Nizamnamesi ve Eytam Sandıkları Nizamnamesi kurallarından bağımsız hareket etmişlerdir. Söz konusu hususların somut örnekler ve istatistiksel verilerle aktarıldığı bu çalışma, Üsküdar yetimlerinin sandıklarında yapılan muameleleri göstermeyi hedeflemektedir. Kanaatimizce özellikle Eytam Nezareti'nin kurulduğu ilk yıllarda, farklı bölgelerde de para vakıflarını devam ettiren eytam sandıkları mevcuttur. Bu husus müstakil çalışma konusudur. Zamanla taşrada faaliyet gösteren eytam sandıkları, nizamname kurallarının dışına çıkabilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, İslamî Finans, Üsküdar, Eytam Sandıkları, Yetim.

* Bu çalışma Necla Kızıldağ Palta'nın Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "XIX Yüzyıl Üsküdar Örneğinde Yetimler (1850-1856)" isimli hazırlanmakta olduğu doktora tezinden üretilmiştir.

Financial Use of Orphans Property According to Üsküdar Court Records (1850-1856)*

Abstract

While the financial system in the Ottoman Empire was shaped within the framework of Islamic law, it remained at the local level, especially in the classical period, and after the declaration of the Edict of Gülhane, it became centralized and entered the process of institutionalization. Examples of financial instruments in the classical period include middle funds (safe-deposit boxes in the Ottoman Empire), avariz foundations (special Ottoman foundations for helping one another) and money foundations. Money foundations, which were established in the first quarter of the 15th century, were one of the regional financial instruments that donate a person's movable property and enable it to be used for charitable purposes. The continuation of the aforementioned financial resources is the orphan chests (eytam funds). Orphan chests created with the property of orphaned children in the society, as a continuation of the tradition of cash foundations, lent money to people in need of cash by functioning as a bank. The exact date of the establishment of the orphan chests is not known. However, they were established in the Ottoman Empire to protect the socio-economic rights of children who had lost their families. Orphan chests were structures that received and managed the property of orphaned children inherited from their parents as funds. The chests, which aimed both to manage orphans' money and to provide loans with regional financial resources, were tried to be controlled from the center after 1850, when they were exposed to the frauds of malicious employees and guardians over time. For this purpose, the Orphans Ministry was established in 1851 to supervise the funds. The capital of orphan chests consisted of all kinds of money jewelry, foundation income, houses, vineyards, gardens, fields, farms, etc., left by the deceased parents to their children. Cash and jewelry were transferred to the chests and money was lent to people who demanded cash with certain interest rates in exchange for collateral. Although it was requested to transfer the chests kept in the covered bazaars to the Orphans Ministry building, the old tradition was continued and preserved in the covered bazaars. First of all, many people, including tradesmen, merchants and jewelers, demanded cash from the orphanage funds within the framework of their needs. Before 1851, The funds/ballot boxes were disorganized and operated without any rules, but since then they have operated with certain rules and limitations. According to the rule of the 1851 Orphans Regulations in Ottoman Empire the funds that give loans to everyone have no longer given loans to their employees and guardians of orphans. Although this restriction continued until 1906, after this date, they still lent money with certain rules and limitations. After the orphan child reached the age of majority, the money accumulated in the ballot box was handed over to the child in the presence of the judge and the account was closed. Today, we can obtain information on how many ballot boxes there were in which region and how they functioned from the account books in which the loans are written. This study on the financial utilization of orphans' property, which is based on an analysis of the accounting records of the orphans' chests in the Üsküdar court records (şer'iyeye registers), provides information on the formation and functioning of the orphans' chests. An analysis of the debt records of the Üsküdar orphans' chests funds for the years 1850-1856 reveals that the funds acted in accordance with the rules and procedures of the endowments in the money foundations rather than the rules of regulations. Üsküdar orphans' chests, which can be considered as a financial instrument, in our opinion, were late in adapting to the rules of regulation and could not abandon the rules of the money foundations. The people who demanded and borrowed money from the funds acted independently of the rules of the 1851 Orphans Regulations in the Ottoman Empire and the Orphans Chests Regulations in the Ottoman Empire in terms of maturity periods and interest rates. This study, in which the aforementioned issues are presented with concrete examples and statistical data, aims to show the transactions carried out in the funds of Üsküdar orphans. In our opinion, especially in the first years of the establishment of Orphans Ministry, there were also orphans' chests in different regions that continued the money foundations. This is the subject of a separate study. As time passed, the provincial funds operating in the provinces were able to deviate from the rules of regulation.

Keywords: The Ottoman Empire, Islamic Finance, Üsküdar, Orphans' Chests, Orphan.

* This study produced from Necla Kızıldağ Palta's doctoral thesis, titled "Orphans in the Case of Üsküdar in the XIX Century (1850-1856)" at Afyon Kocatepe University Social Sciences Institute.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, geniş bir coğrafya üzerinde hüküm sürdüğünden ve kendine mahsus bir yönetim şekli olarak eyaletleri barındırdığından dolayı, ekonomik ihtiyaçların karşılanması için kendine özgü kurumlar oluşturmuştur. Bu müesseselerin başında para vakıfları gelmektedir. İslam medeniyetinin en önemli hayır kurumu olan vakıflar, öncelikle hayırsever kişilerin mallarını Allah rızası için tahsis edip insanlara fayda sağlama maksadı üzerine kurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda toplumun eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, bayındırlık, ulaşım gibi temel ihtiyaçlarının yanında değişik mimari eserlerle umran yolundaki ihtiyaçları karşılanmıştır.¹ Ayrıca vakıflar; dönemin para, sermaye, kredi ve diğer finansal araçların karşılanmasını da ifa etmişlerdir. Bu alanın en önemli örneği para vakıflarıdır.

Osmanlı Devleti'nde akar olarak vakfedilen şey ev, arsa, dükkân, tarla gibi gayrimenkullerin yanında menkul olarak para ve eşya da olabilmıştır. Para vakıfları adı verilen bu meblağ yüzde on beş nema değeri ile nakit para ihtiyacında olan kişilere kredi imkânı sunmaktaydı.² Para vakıflarının başlangıç tarihi tam olarak bilinmese de, ilk para vakfi uygulamalarının Fatih Sultan Mehmet zamanında tesis edildiği düşünülmektedir.³

Para vakıfları mudârebe⁴, ibdâ'⁵, murâbaha⁶ ve muâmele-i şer'iyye⁷ gibi uygulamalar ile fon olarak isimlendirebileceğimiz nakit paraları, ihtiyaç sahiplerinin kullanımına sunmuştur.⁸

Klasik dönemde müstakil olarak faaliyet gösteren para vakıfları, Tanzimat Fermanı'nın getirdiği devlet içi merkezileşme anlayışı ile tüm vakıflarla birlikte tek çatı altında toplanarak *Evkaf-ı Hümayun Nezareti*'ne bağlanmıştır. II. Meşrutiyet döneminde doğrudan para vakıfları ile ilgili birim oluşturularak *Terekât ve Nukûd-u Mevkûfe Kalemî* oluşturulmuştur.⁹

Cumhuriyet'in ilanının ardından yapılan düzenlemeler sonrasında 1930 yılından sonra *Vakıf Paralar Müdürlüğü*'ne dönüştürülen Terekât ve Nukûd-u Mevkûfe Kalemî'nin nakit para mevcudu 50 milyon liraya ulaşmıştır. Bu paranın büyük bir kısmı ile 1954 yılında Vakıflar Bankası kurulmuş ve böylelikle para vakıfları, maksadından farklı bir sisteme evrilmiştir.¹⁰

Yetimlerin nakit varlıklarının korunması maksadı ile 18. yy başlarında tesis edilen eytam sandıkları, borç verme işlemlerinde para vakıfları ile aynı usulü tatbik etmiştir.¹¹ Özellikle nakit para borç verirken muâmele-i şer'iyye usulünü kullanan eytam sandıkları, ihtiyacı olanlara kredi imkânı sağlamıştır.¹² Hemen belirtelim ki eytam sandıklarının sermayesi, para vakıflarındaki gibi nakit paralar değil yetimlere murisleri tarafından bırakılan malların nakit gelirleridir.

¹ Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 19.

² Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 138.

³ Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, (Ankara: TTK Yayınları, 2003), 11.

⁴ Ana sermayenin, kâr ve zarar ortaklığı şeklinde işletilmesi: Cengiz Kallek, "Mudârebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/358.

⁵ Sermayenin hayır amacıyla kullanılması: Fethi Gedikli, "İbdâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/262.

⁶ Para vakfi elinde bulunan sermayeden önce belirlenmiş bir oranla ihtiyaç sahiplerine fon kullanılması: İbrahim Kâfi Dönmez, "Murâbaha", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31, 148.

⁷ Faiz yasağını açık olarak ihlal etmeden belli orandaki bir fazlalıkla geri alacak şekilde borç verme: Bilal Aybakan, "Muamele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/317-319.

⁸ Necla Kızıldağ vd., "Osmanlı Dönemi Eytam Sandıklarından Modern Bankacılığa Geçiş", *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi* 24 (2003), 54.

⁹ Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 138.

¹⁰ Özcan, *Para Vakıfları*, 87-89.

¹¹ Kızıldağ vd., "Modern Bankacılığa Geçiş", 55.

¹² Nevzat Erkan, *Osmanlı Üsküdar'ında Toplumsal Hayat (18. Asır Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri)*, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, Haziran 2015), 97.

Muâmele-i şer'iyeye usulüne göre önce yetim sandığı, borç verecek kişinin değeri takdir edilen malını talep edilen para kadar satın alır. Akabinde bu mal, belli bir vade süresi sonunda aynı kişiye belirli bir yüzde eklenmiş olarak tekrar satılır. Bu alım satım işlemi, aynı sonucu verecek şekilde farklı bir usulle de uygulanabilir. Örneğin yine sandığa ait bir mal vadeli şekilde satılır. Akabinde daha düşük bir bedelle tekrar geri alınır.¹³ Klasik dönemde Bu muamelenin miktarı, Şeyhülislam fetvalarıyla en fazla %15 kâr olarak belirlenmiştir.¹⁴ 1851 Eytam nizamnamesinde ise oran yine %15 olarak belirlenmiştir.¹⁵

Eytam sandıklarının para vakıflarından bir diğer farkı ise kuruluş ve işleyişinin 1851 tarihinden itibaren merkezî bir nezaret tarafından yürütülmüş olmasıdır. 1851 yılından itibaren merkezileştirilip tamamıyla devlet kontrolü eline geçen eytam sandıklarının bu değişimi, bir zaruretin sonucudur.

Zira 1809-1812 Osmanlı Rus Harbi, 1804-1817 Sırp İsyanı, 1821-1829 Yunan İsyanı Osmanlı Devleti'ni malî bunalıma sürükleyen, Osmanlı parasının en fazla taşış¹⁶ edildiği, enflasyonun yoğun olarak yaşandığı dönem olmuştur. Bu olumsuz hadiseler devleti ekonomik açıdan zorlamıştır. Çözüm arayışları neticesinde, devlet içi yeni mali kaynakların kullanılması teşvik edilmiştir.¹⁷ Bunlar arasında yetimlere kalan terekeler önemli bir kaynak olarak tercih edilmiştir. Devlet bu noktada İstanbul'daki yetim çocuklarına intikal eden terekelerin teftişi ile işe başlamış, gerekli teftişler sonucunda elde edilen rapora göre yüklü miktarda yetim malının var olduğunu ve bu paraların tek çatı altında toplanmasını istemiştir. Ardından yetim mallarını denetime almak amacıyla 1851 yılında Eytam Nezareti'ni, bir yıl sonra 1852 yılında da eytam sandıklarının teşkil etmiştir. Günümüz anlayışı ile bir banka işlevi gören eytam sandıklarından kredi alma talebi gün geçtikçe artmıştır. Eytam sandıklarının taşralarda teşkilatlanması ise ancak 1870'lerde gerçekleştirilebilmiştir.

Bu uygulamanın ardından devlet hem yetimlerin mallarını korumuş hem toplumun nakit ihtiyacını karşılamış hem de gerektiğinde kendisi bu sandıklardan borç almıştır.

1. EYTÂM NEZARETİ VE SANDIKLARININ KURULMASI

19. yüzyıla kadar yetim mallarının tespiti, kayıt altına alınması ve reşit oluncaya kadar işletilmesi kadıların denetiminde yürütülmüştür. Ancak gerek idari mantıkta yaşanan değişimler gerekse takip noktasında yaşanan zorluklar nedeniyle yetim mallarında zayıf oluşmaya başlamıştır. Bu olumsuzluklar sonucunda yerine ulaşmayan miras malları, kısmen de olsa vasilik yapmaya layık olmayan kişiler ile iyi niyetli olmayan mahkeme görevlilerinin eline geçmiştir.¹⁸ Tedbir olarak yetim mallarının özenli şekilde muhafaza edilip işletilmesi için değişik zamanlarda fermanlar yayımlanmıştır. Örneğin Sultan III. Selim 1790 yılında İstanbul kadısına yazdığı fermanında, bedestenlerde kimi esnaf gruplarının birbirleri ile anlaşarak yetim mallarının düşük paralar ile satılmaya çalışıldığının tespit edildiği vurgulanmıştır. Tekrarı halinde yetim mallarını ihlal edenlerin Magosa Kalesi'ne sürgüne gönderileceği uyarısında bulunulmuştur.¹⁹ III. Selim'in 1798 tarihli başka bir fermanında da

¹³ Aybakan, "Muamele", 317-319.

¹⁴ Konu ile ilgili fetvalara ulaşmak için bk. Abdülkadir Atar, *Şeyhülislam Fetvaları Işığında Osmanlı'da İktisadi Hayat* (İstanbul: Albaraka Yayınları, 2020), 367-368.

¹⁵ 1876 yılında I. Meşrutiyetin ilanından sonra, ülkede çıkan ekonomik kriz nedeniyle bu oran %9'a düşürülmüştür. Bk. Mehmet Çanlı, "Eytâm Sandıklarının Para Arzı (İdane Defterleri) ve Eytâm Sandıklarından Yetimlerin Faydalandırılması (1851-1926)", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 24 (2020), 178.

¹⁶ Madenî paranın kullanıldığı dönemlerde paranın altın ya da gümüş içeriğinin azaltılması, yani saflık derecesinin eksiltilmesi durumu. Ekrem Erdem, "Osmanlı Para Sistemi ve Taşış Politikası: Dönemsel Bir Analiz", *Bankacılar Dergisi* 56 (2006), 12.

¹⁷ Hüseyin Al, *Uluslararası Sermaye ve Osmanlı Maliyesi 1820-1875*, (İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2007), 11.

¹⁸ Necla Kızıldağ, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Eytâm Malları Üzerinde Yapılan Usulsüzlükler ve Bu Usulsüzlüklere Karşı Alınan Tedbirler", *Osmanlı Medeniyet Araştırmaları Dergisi* 6/11 (Ekim 2020), 232-243.

¹⁹ Fatih Bozkurt, "Yetimi Kolla Malını Korum! Tereke Defterleri ve Yetim Malları (1775-1875)", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2012), 80-81.

yetimlere yapılan zulümlerin engellenmesi noktasında hassas davranılması istenmiştir.²⁰ Hemen vurgulamamız gerekir ki 1795 yılında yapılan bazı düzenlemelerle III. Selim döneminde, yetim mallarının muhafazası ile ilgili görev alacakların dürüstlükleri ve yetenekleri konusunda sınava tabii tutulmaları, başarısız olanların görev almamaları, buna rağmen hassas davranmayanların cezalandırılmaları ve gerektiğinde vasilere bile verilmeden nakit değerlerin bedestenlerde saklanması söylenmiştir. Ayrıca gayrimenkul olarak ev, arsa, dükkân gibi vakıf varlıklarının usulsüz olarak başkalarına devredilmemesi emredilmiştir.²¹

İrat fermanlardan anlaşılacağı üzere devlet, yetim mallarının hakkıyla korunması ve işletilmesi için hassas davranmıştır. Yaklaşık elli yıllık bir zaman geçtikten sonra klasik dönemde alınan bu tedbirler yeterli olmamış, yetim mallarının tespiti, denetimi ve borç verilmesi hususlarının sağlıklı yürütülmesi amacıyla yine dönemin idarî geleneğine uygun olarak yetim nezareti kurulması fikri gündeme gelmiştir. Şeyhülislam ve Maliye Nezareti'nin aralarındaki yazışmalarında, yetim mallarının ehliyesiz kişiler elinde zayî olmasının önüne geçmek için bir elde toplanması kararlaştırılmıştır.

29 Temmuz 1850 tarihinde Meclis-i Vâlâ'da icrâ edilen toplantıda terekelerin yazıldığı kassam kapısındaki yetim mallarının kâtiplerce istismar edilmesinin önüne geçilmesi amaçlanmış, bunun için Meclis-i Vâlâ üyelerinden Nakibüleşraf Tahsin Bey göreve getirilmiştir.²² Tahsin Bey'in göreve başlamasının ardından Şeyhülislam ve Maliye Nazırı, bir irade yayımlamışlardır. Buna göre, Tahsin Bey yetim malları konusunda yapacağı teftişte kassam kâtiplerini yayına almayacaktır. Bazı kassam kâtiplerinin yetim mallarına yaptıkları zarardan dolayı böyle bir tedbir alınmıştır.²³

Tahsin Bey'in tetkikleri yaklaşık bir yıl sürmüştür. 1851 yılında muhasebesinin büyük çoğunluğunu bitirmiş, bununla ilgili bir lâyiha hazırlayarak Meclis-i Vâlâ'ya sunmuştur. Mecliste yapılan görüşmede, Tahsin Bey'in yapmış olduğu teftiş sonucunda İstanbul'da bulunan yetim mallarının toplam miktarının 106.514 kîse (53 milyon 257 bin kuruş) akçe olduğu tespit edilmiştir. İlâveten bu denli büyük bir miktarın farklı yerlerde denetimsiz olduğu belirtilmiştir. Miktarın ortaya çıkmasının ardından meclis, en azından zikrettiğimiz meblağın zayî edilmesinin önüne geçmek amacıyla çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar arasında, terekelerin tespiti ardından eytam sandıklarına tevdi edilen paralardan verilecek borçları takip etmek amacıyla maaşlı ve uzman bir kişinin tayini dikkat çekmektedir. Meclis üyeleri, müstakil bir nezaret kurulması, terekelerin yazımında kâtip, muhız vb. görevlilerin yanında uzman bir görevli bulunması, malın gerçek değerinde satılmasına dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. İlk etapta, kurulacak nezaretin şeyhülislamlık makamına bağlanmasına karar verilmiştir. Tahsin Bey'in de nazır olarak atanması kesinleştirilmiştir. Böylelikle terekelerin yazımı, paylaşılması korunması ve işletilmesi nezaretin yetki alanına verilmiştir.²⁴

Bu çerçevede Meclis-i Vâlâ'da müzakere edilen hususların ardından Osmanlı Devleti'ndeki yetim, dul, yaşlıların sosyo-ekonomik haklarını korumak ve mümkün olduğunda işletmek amacıyla 7 Rebiülevvel 1268/31 Aralık 1851 tarihinde Şeyhülislamlık bünyesinde Eytam Nezareti kurulmuştur. Nezaret, amaçlarını belirlemek ve işleyişi açıklamak amacıyla da bir nizamname²⁵ yayımlamıştır. Yayımlanan ilk nizamnamenin

²⁰ *İstanbul Şer'iyeye Sicilleri*, 76/23, haz. İlhami Yurdakul, *Osmanlı Merkez İlmîye Teşkilatında Reform (1826-1876)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 132-133, Furkan Şahin, *Eytam Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeleri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 47.

²¹ Yurdakul, *İlmîye Teşkilatında Reform*, 268.

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA), *İrade (İ)*, *Dahiliye (DH)*, Dosya No.217,Gömlek No.12800.

²³ BOA, *Sadaret (A)*, *Mühimme Kalemi Evrakı (MKT. MHM)*, Dosya No. 23, Gömlek No 72.

²⁴ BOA, *İ, DH*, Gömlek No. 237, Dosya No. 14312.

²⁵ "Eytâm Nizamnamesidir", *Düstur, Tertip I*, (1289), 1/270-275.

ardından taşrada kurulacak olan eytam sandıklarına dair bir nizamname²⁶ daha yayımlanmıştır. Böylelikle nezaret yetim, deli, dul ve yaşlı kişilerin sosyal haklarını korumayı hedef edinirken, eytam sandıkları ise yetim çocukların malî haklarını himayeyi yani onların parasını muhafaza etmeyi, işletmeyi ve kar etmeyi amaçlamıştır.²⁷ Nezaretin kuruluş nizamnamesi olan 1851 Eytam Nizamnamesinin içeriği şu şekilde özetlenebilir:

1. Bu konuda ilk vurgulanan husus tereke yazımına dairdir. Buna göre; tereke yazımına gelen Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği dâhil, çeşitli mahkeme memurlarının yanında, Eytam Nezareti'nden de memur olacaktır. Bu sayede terekenin tanzimi iki nüsha haline getirilecektir.
2. Yine nizamnamede vefat eden kişinin alacaklarının 3 ay içerisinde tahsilinin yapılması öne çıkmaktadır.
3. Öncesinde bedestenlerde muhafaza edilen yetim malları bu tarihten itibaren nezaret binasında muhafaza edilecektir.²⁸
4. Müzayede ile satımı yapılan malların piyasa değerinden satılmasına özen gösterilecektir. Kıymetinden düşük satılmasından kaçınılacaktır.²⁹
5. Terekedeki eşyanın satılması, muristen kalan paranın intikali sonrasında nezaretin kontrolüne geçen yetim paraları ilk planda %15 nema ile talep eden kişilere, bu olmaz ise %12 nema ile esnaf ve sarraflara borç olarak verilecektir.
6. Alınacak borcun geri ödenmesinde borçludan değer 1,5 katına eşit rehin (ipotek) gösterilmesi gereklidir.
7. Eytam mallarının yazımıyla sorumlu kâtip ve kassam gibi görevliler, önceki gibi bu mallardan borç para alamayacaklardır.
8. Yaşını doldurup rüştünü ispat eden yetim çocuğun malları, bir akçesi dahi zayi edilmeden kendisine teslim edilecektir.³⁰

Eytam Nezareti'nin kuruluşundan sonra taşralarda oluşturulacak eytam sandıkları nizamnamesi de öncekine zeyil olarak çıkartılmıştır. Buna göre:

- 1- Müslüman ve gayrimüslim bireylerin tereke işlemleri usullerince yapılacaktır.
- 2- Vefat eden kişinin geride bıraktığı çocukların kendilerine intikal eden kıymetli eşyaları satılarak sandıklara konulacaktır.
- 3- Çocukların kendilerine kalan menkul ve gayrimenkul malları vasiler tarafından satılarak nakit paraya çevrilecektir.
- 4- Eğer çocuğun vasisi yok ise mahkeme kendisine vasi tayin edecektir.
- 5- Taşralarda emval-i eytam müdürü namıyla bir müdür seçilecektir. Müdürlerin görev süreleri ikişer sene olacaktır.
- 6- Taşralarda sandıklar oluşturulacak, nakit paraya çevrilen meblağlar sandıklarda muhafaza edilecektir. Bu sandıklar eytam müdürleri tarafından mühürlenecektir.
- 7- Sandıktan yapılan borç talebiyle beraber bir rehin gösterilmelidir.
- 8- Yetimin nafakası gelir getiren bir gayrimenkulü var ise oradan; yoksa sandıktan karşılanacaktır. Bunun takibi vasi tarafından gerçekleştirilecektir.
- 9- Eğer sandıklardan bir para hırsızlığı yapılır ise tüm görevliler suçlu sayılacaktır.³¹

Kurallar bu şekilde belirlendikten sonra çalışmaya başlayan kurumlar maksada ulaşma bakımından yeteri kadar performans gösteremediğinden 24 Ekim 1852 tarihinde

²⁶ "Memâlik-i Mahrûse-i Şâhânede Küşâd Olunacak Eytâm Sandıklarının Sûret-i İdâresi ve Muhafazası", *Düstur, Tertip I*, 1/276-281.

²⁷ Safa Saraçoğlu, "Economic Interventionism, Islamic Law and Provincial Government in the Ottoman Empire", *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, (2015), 2/59-84.

²⁸ Böyle bir karar alınmış olmasına rağmen sandıklar bedestenlerde muhafaza edilmeye devam edilmiştir. Bk. Mehmet Çanlı, "Tarihî Süreç İçerisinde Eytam Sandıklarının Hukukî Mevzuatı ve Karşılaştığı Sorunlar", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, (2020), 9-3/1306.

²⁹ Abdullah Taha Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmed Nuri Efendi'nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdâresi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 31.

³⁰ "Eytâm Nizamnamesidir", 270-275.

³¹ "Memâlik-i Mahrûse", 276-281.

Şeyhülislamlık bünyesinde müdüriyet halini almıştır. Küçülmedeki etken eleman yetersizliği gibi ekonomik nedenlerdir. Çünkü nezaretin kadrosu diğer kurumlardan alınan memurlar tarafından oluşturulmakla beraber, yeni memur alamayan nezaret, mevcut olanların da maaşlarını ödeme noktasında sıkıntılar yaşamıştır.³² Eytam Müdüriyetinin de yetersiz çalışmaları üzerine 1874 yılında Şeyhülislamlık bünyesinde, Eytam Müdüriyetini ve Eytam Sandıklarının denetleyen bir üst merci vasfında Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm kurulmuş³³, nizamnamesi 3 Ekim 1874 yılında yayımlanmıştır.³⁴ Nizamnamelerden birbirilerine atf yapmaları hasebiyle üç kurumun birbirinden ayrı olarak düşünülmemesi sonucu hâsıl olmaktadır. Nitekim 1906 yılına gelindiğinde öncekiler sentezlenerek tek bir nizamnamede³⁵ yayımlanmıştır.

Hemen belirtelim ki zaman zaman devlet ihtiyaç halinde diğer bireyler gibi eytam sandıklarına başvurmuştur. Bu minvalde tarihi belirtilmeyen belgeye göre, Bağdat'ta bulunan askerlerin maaşları için eytam sandıklarından borç alınması dikkate değerdir.³⁶ Hemen belirtelim ki bu talep, dönemin Eytam Nazırı Tahsin Bey tarafından kabul edilmiş ve borç işlemi tahakkuk etmiştir.³⁷ Borçlarını ödeyemeyen Osmanlı Devleti, farklı yetimlerin sandıklarından da borç alabilmiştir.³⁸ Yine ileriki yıllar olan 1857'de Girit Adası'ndaki Kandiyeli Hanya Koran'daki rüştiye mektepleri için alınan 190.000 kuruş borç,³⁹ 1872 yılında İzmit-Eskişehir tren hattı masrafları için alınan borçlar,⁴⁰ eytam sandıklarının ciddi anlamda para bulundurduğunun, parayı iyi işlettiğinin ve dönüşümü sağlıklı icra ettiğinin delilidir.

19. yüzyılın başlarında I. Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuz koşullardan Eytam Sandıkları da etkilenmiştir. Savaşın ardından Mondros Mütarekesi'nin neden olduğu tüm kurum ve kuruluşlardaki çözülmeden eytam sandıkları da nasibini almış, paralar taşralardaki yöneticiler tarafından gasp edilmiştir. Ardından İstanbul'un işgali sırasında işgal devletlerinin de sandıklara olan müdahalesi durumu iyice kötüleştirmiştir. Bu sürecin sonunda İstanbul'da sandıklar 1920'de kapatılmış, taşralardakiler ise 1926'ya kadar varlıklarını devam ettirmiştir. İlhanın ardından sandıklarda biriken paralar Eytâm ve Erâmîl Bankası'na aktarılmıştır.⁴¹

2. ÜSKÜDAR EYTAM SANDIKLARINDA TUTULAN DEFTERLER

Eytam sandıkları yetim çocukların vefat eden ebeveynlerinden kendilerine kalan nakit paraların muhafaza edildiği, yeri geldiğinde ihtiyacı olan kişilere belli nema oranıyla borç verilebildiği bir kurumdur. Borç işlemleri yukarıda belirttiğimiz üzere belli kurallar çerçevesinde gerçekleşmiş olup sistem ve detaylar kuruluş nizamnamesinde de zikredilmiştir. Ayrıca tüm muameleler, ilgili kurum ve kâtiplerce deftere yazılmıştır. Bu çerçevede Eytam İdaresi ve sandıklarında pek çok defter tutulmuştur. Bunları yevmiye, icmal, yetim gelir-gider ve eytam teminatlı idâne defteri şeklinde sıralamamız mümkündür.⁴² Ayrıca yapılan taksitle borç alışverişinin kaydedildiği defterler *İdânat Sicilleri* olarak⁴³ da isimlendirilmiştir.

1851'den itibaren dönemin şartları gereği ihtiyaca mebnî olarak oluşmaya başlayan eytam sandıkları defterlerinin düzenli bir hale evrilmesi ancak 1906 yılında yayımlanan

³² Çanlı, "Eytâm Sandıklarının Hukuki Mevzuatı", 1301-1321.

³³ Çanlı, "Eytam Sandıklarının Para Arzı", 163-193.

³⁴ "Bâ İrade-i Seniyye Teşkil İden Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmın Sûret-i Teşkilini ve Vezâifini Mübeyyin Nizâmname", *Düstur, Tertip I*, 3/551.

³⁵ "Umûm-u Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdaresi Hakkında Kaleme Alınan Nizâmname" *Düstur Tertip, I*, 8/515-548.

³⁶ BOA, *İDH*, Dosya No. 253, Gömlek No. 15575, Varak No. 2.

³⁷ BOA, *İDH*, Dosya No. 253, Gömlek No. 15575, Varak No. 3-4.

³⁸ BOA, *A, Amedî Kalemî Evrakı (AMD)*, Dosya No. 41, Gömlek No. 18.

³⁹ BOA, *A, Meclis-i Valâ Evrakı (MKT-MVL)*, Dosya No. 86, Gömlek No. 87.

⁴⁰ BOA, *İ, Meclis-i Mahsus (MMS)*, Dosya No. 42, Gömlek No. 1741.

⁴¹ Tahsin Özcan, "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2006), 103-121.

⁴² Mehmet Çanlı-Hilal Karavar, "1922-1924 Tarihli Eytam Sandığı İdane Defterine Göre Antalya Merkez Kazasının Finansal Durumu", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 34 (2021), 588.

⁴³ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2012), 326.

nizamnamenin 49. maddesiyle sağlanabilmiştir. Söz konusu maddeye göre yetimin baba adı, ikameti gibi bilgilerin yanı sıra, sandıktan borç isteyen kişi ile kefillerin bilgileri, ayrıca alınacak borca karşılık gösterilen rehin ve ipoteklerin neler olduğunun detaylı şekilde yazılması kurala bağlanmıştır.⁴⁴ Eytam sandıklarında yazılan bu sözleşme metni, başlangıçta düz metin halinde şer'iyeye sicillerinin içerisinde yer almışken 1906 sonrasında tablolar halinde yazılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmanın ana kaynağını oluşturan Üsküdar şer'iyeye sicillerindeki idâne kayıtları, para vakıflarının yaptıkları borç işlemleri metinlerinin benzerleridir. Yani para vakıflarında vakıftan borç almak isteyen kişiyle vakfın mütevellisi arasındaki borç sözleşmesi, eytam sandıklarında borç talep eden ve yetimin vasisi arasındaki sözleşmenin benzeridir. Aralarındaki fark vasi-müteveli, yetim-vakıf ayrımıdır.

Bu çerçevede 18. yüzyılda tanzim edilmiş Vahid Efendi Para Vakfı'ndan bir idâne hücceti ile 19. yüzyılda yapılmış olan Ali Nafiz ve Mehmet Raşit isimli yetimlerin sandıklarından yapılan idâne hüccetlerinde karşılaştırma yaptığımızda üslup olarak benzer ifadeler görmekteyiz. Vahid Efendi Para Vakfı'nın mütevellisi Ali Rıza Efendi ile vakıftan borç talep eden Fatma Dilber Hanım'ın vekili A'zam Efendi arasındaki borç sözleşmesine göre; Fatma Dilber Hanım'a 3 sene vade ile 7.000 kuruş borç verilmiştir. Borç işleminde muâmele-i şer'iyeye uygulanarak Dilber Hanım'a bir cild *Ali Efendi Fetâvâsı* kitabı satılmıştır. İşlem sonucunda Fatma Dilber Hanım'ın vakfa ödeyeceği toplam para 9.520 kuruş olarak tespit edilmiştir.⁴⁵ Benzer şekilde Ali Nafiz ve Mehmet Raşit'in sandıklarında yapılan borç sözleşmesine göre; yetimlerin anneleri ve vasileri olan Şerife Nefise Hanım'a 3 sene vade ile 7.750 kuruş borç verilmiştir. Borç işleminde yine aynı yöntem uygulanarak Şerife Nefise Hanım'a bir cild *Ali Efendi Fetâvâsı* kitabı satılmıştır. İşlem sonucunda Şerife Nefise Hanım'ın sandığa ödeyeceği toplam para 11.235 buçuk kuruş olarak hesaplanmıştır.⁴⁶ Görüldüğü üzere hangi yetimin sandığından borç alınacağı, borçlu bilgileri, alınacak borçların ifade edilişi, vade süreleri, kefil, ipotek-rehin bilgilerinin tanıtımları her iki muamelede de benzerdir. Ayrıca borçlunun ve kefillerin mahkemeye yaptıkları ikrarları aynı şekilde yazılmıştır.

3. ÜSKÜDAR EYTAM SANDIKLARINDA YAPILAN İDÂNE (BORÇLANMA) İŞLEMLERİ

Konuya başlarken belirtmemiz gereken ilk husus, kazadaki yetim paralarının Üsküdar Bezzazistanı'nda bulunan Sandal Bedesteni'nde⁴⁷ muhafaza edilmekte olduğudur. Çalışmanın çerçevesini oluşturan zamanda yani 1850-1856 yılları arası Üsküdar eytam sandıkları muhasebe kayıtlarından toplam 591 adet idâne işleminin yapıldığı görülmektedir. Üsküdar eytam sandıklarından borç almak için esnaf grubundan erkekler, devlet görevlileri, ayrıca kadınlar, yetimlerin akrabaları gibi pek çok kişi başvurmuştur. Anılan zaman aralığında sandıklara 51 kişisi Müslüman, 21 kişisi gayrimüslim olmak üzere toplam 72 kişi başvurmuştur. Yetimlerin sandıklarından toplam 346.995 kuruş para borç alınmıştır. Sandıklar arasında en fazla borç işlemi Üsküdar Bab Mahkemesi Kâtibi Es-seyyid Elhac Hüseyin Sabri Efendi'nin oğlu İbrahim Âdem ve kızı Şerife Sadıka'nın paraları üzerinden

⁴⁴ "Umûm-u emvâl-i eytâm" 515-548, madde. 49.

⁴⁵ Para vakfı idâne hüccetleri örnekleri için bk. *Kısmet-i Askeri Mahkemesi*, Defter No. 2088, Varak No. 9; İsmail Kurt, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2015), 116-118, Özcan, *Para Vakıfları*, 398.

⁴⁶ Üsküdar eytam sandığı idâne hücceti için bk. *Üsküdar Şer'iyeye Sicili*, (Ü.Ş.S.), Defter No. 628, Varak No. 22.

⁴⁷ Sandal Bedesteni 1520 yılında dönemin padişahı Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Sandal Bedesteni'nin etrafında bir mezat alanının bulunması ve korunaklı bir yapı olarak inşa edilmesi tüccarların güvenini sağlamıştır. Bk. Üzeyir Serdar Serdaroğlu, "İstanbul'un Bedestenleri", *Büyük İstanbul Tarihi*, 6-11, (2015), 161-169., Sandal Bedesteni hakkında Reşat Ekrem Koçu, duvarların içindeki mahzenlerle kapının arkasındaki ağaç sürgülere bakıldığında geceleri burada nöbet tutulduğunu söylemiştir. Bu da Sandal Bedesteni'nin eytam sandıklarının muhafazası için tercih edilen yer olmasını destekler mahiyettedir. Bk. Reşad Ekrem Koçu, "İstanbul'un En Eski Tarihi Eserlerinden Bedesten ve Kapalıçarşı" Taha Toros Arşivi, *Hayat Tarih Mecmuası* 1 (Şubat 1973), 49-58.

yapılmıştır.⁴⁸ Sandıklar arasında en az talep gören ise Behram Paşa'nın oğlu Mehmet Habib'in sandığıdır. Sandıktan yalnızca yetimin vasisi Mustafa Ağa 302 kuruş borç almıştır.⁴⁹

Sandığa borç almak üzere başvuran kişiler, öncelik olarak kefil ve ipotek göstermek zorunda idiler. 1851 nizamnamesinde kefil olarak gösterilen şahısların güvenilir, adil, yaşadığı mahalle tarafından bilinen kimseler olması gerekliliği hükme bağlanmıştır.⁵⁰ Kimi kefillerin borcu olan kişi ile yakın akrabalık bağlarının bulunması dikkat çeken bir husustur. Bu çerçevede borç alan kişinin annesi, babası, kardeşi, eşi, büyük oğlu ya da kızı, damadı, kayınpederi, kayını, akrabası gibi kişiler kefil olmuşlardır. Kadınların borçlanmasında çoğunlukla yakın akrabalar kefil olabilmişken, erkeklerin kefil bulmaları hususunda ise belki de ev ya da akraba dışındaki kadına oranla ticarî anlamda irtibatla olduğu daha fazla çevresi bulunduğundan, kendi meslek grubundan kişiler ile başka şahıslar da kefil olabilmişlerdir.

Eytam Nizamnamesine göre, borç alınacak paraya karşılık gösterilen ipotek ise alınacak borcun bir buçuk katına⁵¹ eşit olmak zorundadır. Bunu belirlemek için dönemin emlak değerlendirenleri olan serbest veya resmî çalışan mimarlardan malın değerini tespit etmeleri istenmiştir. Sandıklarda istenilen borca karşılık altın, mücevherat gibi değerli eşyalar rehin olarak gösterilirken, tarla, ev bostan gibi gayrimenkuller de ipotek olarak gösterilmiştir.⁵² Üsküdar eytam sandıklarından borç alan kişilerin sandıklara sundukları rehin ve ipotekler ise şunlardır:

Mücevherat: Saat, taşlı elmas, taşı noksan elmas yüzük, tam altın, yarım altın, hayriye altın, künye, bilezik, rumi altın, atik tam altın, rum-i cedid altın, muradi altın, armudi altın, tek taşlı yüzük, inci, künye, elmas künye, çift ve tek küpe, altın saat, taraklı gümüş saat, zümrüt küpe, bilezik, elmas halka, elmas zincir, kehribar imame, güneş, yıldız ve yaprak resimli elmas künyeler, yıldız taşlı kehribar.

Değerli Eşya: Gümüş ayna kabı, gümüş çekmece, gümüş tarak, gümüş ayna, gümüş tepsi, gümüş maşrapa, gümüş divit, gümüş su tası, gümüş zarf.

Kutsal Kitap: Mushaf-ı Şerif.

Arazi vb.: mülk bağ, tarla, bahçe, bostan, içinde koyun olan müstemilat, menzil, oda, hamam, icare-i müceceleli vakıf mülklerinin tasarruf hakları, bakkal dükkânı, keçeci dükkânı, manav dükkânı, ekmek dükkânı, sabuncu dükkânı, berber dükkânı, bir evin yarım hissesi, gedik hakkı.

Kadın borçlular kendilerine ait yüzük, küpe, künye, bilezik gibi ziynet eşyasını rehin olarak gösterirlerken⁵³; erkekler ise genelde tasarruflarında buldukları veya mülkleri olan dükkân tarla, bahçe gibi malları ipotek olarak göstermişlerdir. Bu çerçevede örneğin 29 Haziran 1850 tarihinde yetim Safiye'nin sandığına başvuran Cemile Hanım, borç olarak istediği 1.500 kuruşun karşılığında bir taşı eksik elmas künyesini ve bir adet tek taş yüzüğünü rehin olarak göstermiştir.⁵⁴ Keza 6 Mayıs 1854 tarihinde, yetim İbrahim Adem ve kız kardeşi Şerife Ayşe'nin sandıklarından borç isteyen Hancı Yorgi isimli gayrimüslim, 6.000 kuruşluk borcuna karşılık tasarrufunda bulunduğu dükkânının 26 hissesini ipotek olarak vermiştir.

Gösterecek rehini olmayan erkekler ise zaman zaman hanımlarının mücevherlerini rehin olarak vermişlerdir. Örneğin 9 Kasım 1852 tarihli kayda göre Tabip Mehmet Efendi,

⁴⁸ 1850-1856 yılları arasındaki Üsküdar Şer'iyye Sicillerinde Yetim İbrahim Âdem ve Şerife Sadıka'nın sandıklarında yapılan borçlanmalarına oldukça geniş yer verilmiştir.

⁴⁹ (Ü.Ş.S.), Defter No. 614, Varak No. 25, Hüküm No. 84.

⁵⁰ "Eytâm Nizamnamesidir", 270-275.

⁵¹ ... Alınacak rehlin kıymet-i hakikiyesi idâne olunacak akçenin bir buçuk katına mu'âdil olub meselâ iki bin kuruş idâne olundukda rehlin kıymeti üç bin kuruş olmak kifâyet edeceğinden ol vechile icrâ olunması. "Eytâm Nizamnamesidir", 271.1906 Eytam nizamnamesinde bu oran iki katına, I. Dünya Savaşı ve sonraki dönemde ise üç katına kadar çıkmıştır. Bu dönemde ipotek gösterilen malın kıymet değerinin ise Maliye Nezareti ve belediyelerin yapmasına karar verilmiştir. *Düstur Tertip I*, 8,(1943), 515-548. Çanlı, "Eytam Sandıklarının Para Arzı", 171.

⁵² "Eytâm Nizamnamesidir", 271.

⁵³ 614 numaralı Üsküdar İdane Defteri, birkaç örnek hariç, ekseriyetle kadınların aldıkları borçları kapsamaktadır.

⁵⁴ Ü.Ş.S., Defter No. 614, Varak No. 12, Hüküm No. 44.

yetim İbrahim Âdem ve Şerife Ayşe'nin sandıklarından 1.000 kuruş borç alırken; büyük oğlunu kefil, eşine ait olan künyeyi de rehin olarak göstermiştir.⁵⁵

Eytam Sandıkları borçlanmada muâmele-i şer'iyeye oranı olarak para vakıflarıyla aynı oranı uygulamış olup, klasik ifade ile onu on bir buçuk bugünkü ifadeyle ortalama %15 oranıyla borç vermişlerdir.⁵⁶ Genel çerçeve böyle olsa da özelde Üsküdar eytam sandıklarında uygulanan nema oranı da %6 ila %16 oranında değişkenlik göstermektedir. Yapılan muamelede dikkat edilmesi gereken husus, işlemin kadının onayı ile şer'î hale getirilmesidir.⁵⁷ Kadı huzurunda olan idâne işlemlerinde olduğu gibi, borcun ödenmesi de yine kadı huzurunda tasdik edilmelidir. Misal; Miralay Osman Bey'in yetim kızı Hayriye'nin sandığından borç alan Ömer Ağa'ya iki sene vade ile 1.500 kuruş borç verilmiştir. Geçerli olan %15 nema oranına göre Ömer Ağa'nın 1.950 kuruş ödemesi gerekirken %13.33 nema oranıyla 1.900 kuruş ödemiştir.⁵⁸

3.1. Borçlanmalarda Genel ve Özel Uygulamalar

Üsküdar eytam sandıklarından borç alanların meslekî aidiyetlerine bakıldığında; arabacı, hancı, kahveci, kahveci başı, kayıkçı, düğümcü, mumcu, kürekçi, yoğurtçu, dökmeci, koltukçu, yağcı, yorgancı, manav, bakkal, kuyumcu, bağcı, nalbant, ekmeççi başı, hamamcı, bahçıvan, berber, fıçıcı, çinici, sıvacı, gavvas, fesçi, sucu gibi esnaf gruplarından; kâtip, nizamiye odası kalemi kâtibi, evkâf-ı hümayun ruznâmçe kâtibi, maliye hazine-i celilesi kâtibi, tahrirat odası kâtibi, müezzin, hafız, imam, muhızır, (ilgililerin mahkemede bulunmalarını sağlayan görevli) münâdî, mübaşir gibi ilmiye sınıfı grubundan; ayrıca binbaşı, redif piyade, yüzbaşı, miralay, topçu gibi askerî sınıf grubundan kişiler dikkat çekmektedir. Bu kişiler arasında yetim ile akraba ilişkileri olan ve doğrudan yetimin vasisi olan kimseler de vardır. Ayrıca borç verilirken dinî ayırım yapılmamıştır. Sandıklardan Müslüman-gayrimüslim herkes borç alabilmiştir.

Sandıkların sahibi olan yetimleri tanıyan, hatta yetimler ile yakınlık dereceleri olanlar mevcut olduğu gibi, onlarla bir nesep bağı bulunmayanlar da mevcuttur. Bu konu ehemmiyetlidir çünkü eytam sandıkları nizamnamesinin resmî olarak ilan edilmesinden sonra yetim ile nesep bağı olan kişilerin, ayrıca vasilerin sandıklardan para çekmeleri yasaklanmıştır.⁵⁹ Yasağın kaldırılması ancak 1906 yılından sonra belli şartlarla mümkün olabilmıştır.⁶⁰ Bu yasağa rağmen özellikle vasiler, Üsküdar Eytam Sandıklarında vasisi olduğu yetimin sandığından para çekmişlerdir. Bu konuyu biraz daha detaylı olarak ele alacak olursak şöyle bir tablo ile karşılaşmaktayız:

3.1.1. Borç Alan Vasiler ve Diğer Kişiler

1851 Eytam Nizamnamesinin yürürlüğe girdiği yıllarda vasilerin işletmede sorumlu olduğu sandıklardan borç alması yasaklanmasına rağmen kural yerine getirilememiş, sandıklardan yetimlerin vasileri de borç almışlardır. Yetimlerin vasilerinin nizamnamenin yayımlandığı 31 Aralık 1851 tarihinden önce sandıklardan borç alması olası karşılanmaktadır. Zira o tarihe göre sandıklar, para vakıfları geleneği ile herkese borç vermiştir. Misal; nizamnamenin yayımlanmasından yaklaşık 4 ay önce, 2 Eylül 1850 tarihinde, İhsaniye Mahallesi'nde vefat eden Esmâ Hanım'ın kızı Hatice'nin sandığından baba ve vasiye 3 sene vade ile 1.194 kuruş borç verilmiştir. Vasinin 3 seneye karşılık ödeyeceği miktar 387 kuruş olarak belirlenmiştir. Yani toplam borç 1.581 kuruş olmuştur.⁶¹ Vasilerin

⁵⁵ Ü.Ş.S., Defter No. 632, Varak No. 76, Hüküm No. 332.

⁵⁶ Kızıldağ vd., "Modern Bankacılığa Geçiş", 54.

⁵⁷ Aybakan, "Muamele", 317-319.

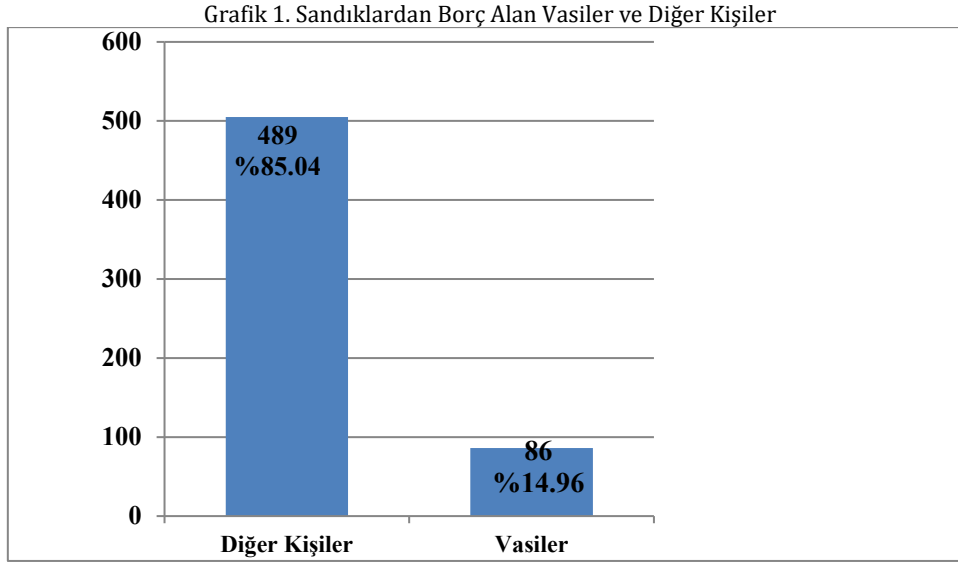
⁵⁸ Ü.Ş.S., Defter No. 628, Varak No. 22, Hüküm No. 85.

⁵⁹ Emvâl-i eytâm sandıklarının sermâyesinden ve fâiz ve temettü'âtından muharrer usûl ve ka'ide hâricinde akçe ikrâz olunması veyahud nâzır ve me'mûrlarının ve bu işe ta'alluku olan kimselerin sandık hizmet ve nezâretlerinde buldukları müddetde bundan az ve çok ve senedli ve senedsiz akçe almaları memnû'iyet-i kavîyye ile memnû' olduğundan... "Memâlik-i Mahrûse-", 281/madde. 16.

⁶⁰ 1906 yılında yayımlanan nizamnameyle vasi ve velilere kefilsiz olarak 5.000 kuruşa kadar borç alabilmesi gibi ayrıcalıklar getirilmiştir. bk. "Umûm-u emvâl-i eytâm", 515-548.

⁶¹ Ü.Ş.S., Defter No. 614, Varak No. 26, Hüküm No. 88.

sandıklardan borç alması yasaklanmışken bu durumun önüne geçilememiştir. Örnek verecek olursak; 2 Ağustos 1852 tarihli kayda göre, Mustafa Fakih Mahallesi'nde vefat eden Ahmet Şükrü Efendi'nin oğulları Mehmet Nail ve Mehmet Kamil'in sandıklarından, yetimlerin vasileri ve anneleri Fatma Hanım'a 3 sene vade ile 7.720 kuruş borç verilmiştir. Şer'î muamele sonucu Fatma Hanım'ın ödeyeceği para 11.194 kuruş olarak hesaplanmıştır.⁶² Görüldüğü üzere vasilerin Üsküdar eytam sandıklarına olan borç talebi karşılıksız kalmamıştır. Konuya bütüncül bakmak adına yetimlerin vasileri ve vasi olmayanların sandıklardan borç alma oranları aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Görüldüğü üzere toplam 575⁶³ farklı borç işleminden 489 kişi, yetimin vasisi olmayanlardır ve oranları %85.04'dir. 86 kişi ise yetimin vasisi olan kişilerdir. Bunların da oranı %14.96'dır. Kanaatimizce Eytam Nezareti'nin yeni teşkil edildiği 1851 yılı ve sonrasında, yürürlüğe giren nizamnamenin uygulanması için gerekli ortam oluşturulamamıştır. Halen para vakıfları gibi muâmele-i şer'iyye usulüyle, başvuran herkese borç veren sandıklar, nizamname kurallarına riayet etmekte gecikmiştir. Bu durum vade sürelerinde de görülmüştür.

3.1.2. Akrabalar

Yine kayıtlar incelendiğinde özellikle nakit değer sahibi olup parası işletilen yetimlerin annesi, annesi ölmüş ise babası, ayrıca amcası, babaannesi, anneannesi, abisi, ablası, dedesi, kendisine tayin edilen vasi-i mensûbesi (akrabası olma durumu yüksek) ve yakınlık derecesi belirtilmeden yalnızca akrabası olarak gösterilen kişiler nakit ihtiyacını yetim paralarından karşılayabilmişlerdir. Vasilerin sandıklardan borç almaması hükmü, yetimin akrabaları için geçerli olsa da kural yine ihlal edilmiştir. Vereceğimiz ilk örnek amcanın, yetim kalan yeğenin sandığından borç alması üzerinedir. Buna göre; 19 Eylül 1855 tarihinde yazılan hüküm ile Hâce Hüsna Hatun Mahallesi'nde vefat eden Binbaşı Süleyman Ağa'nın oğlu Ali Hayri'nin sandığından, yetimin amcası Ömer'e 2 sene vade ile 1.000 kuruş borç verilmiştir. Amca Ömer, borcunu 1.300 kuruş şeklinde sandığa ödemiştir.⁶⁴ Bir başka örnek ise anneannenin yetim kalan torununun sandığından borç almasına dairdir. 1 Ocak 1852 tarihinde yazılan hükme göre Kadıasker Mahallesi'nde vefat eden Kol Ağası Hasan Ağa'nın oğlu Ali'nin sandığından, anneanne Emine Hanım 3 sene vade ile 1.517 kuruş

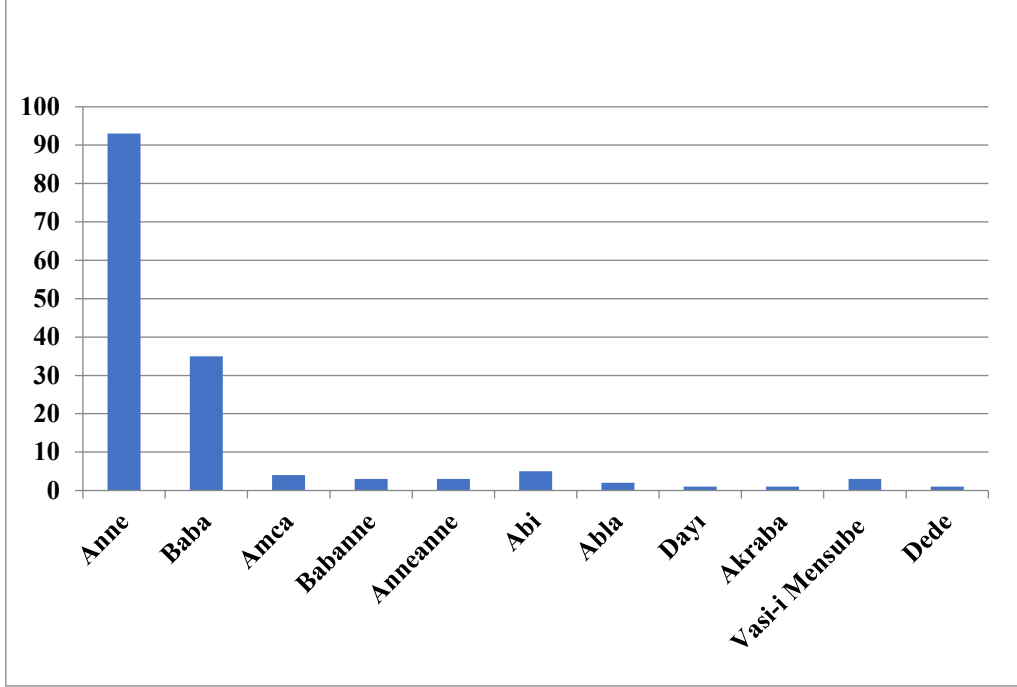
⁶² Ü.Ş.S., Defter No. 624, Varak No. 4, Hüküm No. 12.

⁶³ Toplam borç alıp verme sayısı 591'dir. Ancak 575 farklı kişi sayılmıştır. Yani 16 kişi bu sandıklara birden fazla kez başvurmuştur.

⁶⁴ Ü.Ş.S., Defter No. 646, Varak No. 3, Hüküm No. 9.

borç almıştır. Emine Hanım'ın toplam ödeyeceği miktar 2.199 kuruş 16 para olarak hesaplanmıştır.⁶⁵ Sandıklardan hangi akrabanın ne oranla borç aldığı aşağıdaki gibidir:

Grafik 2. Borç Alan Akrabalar

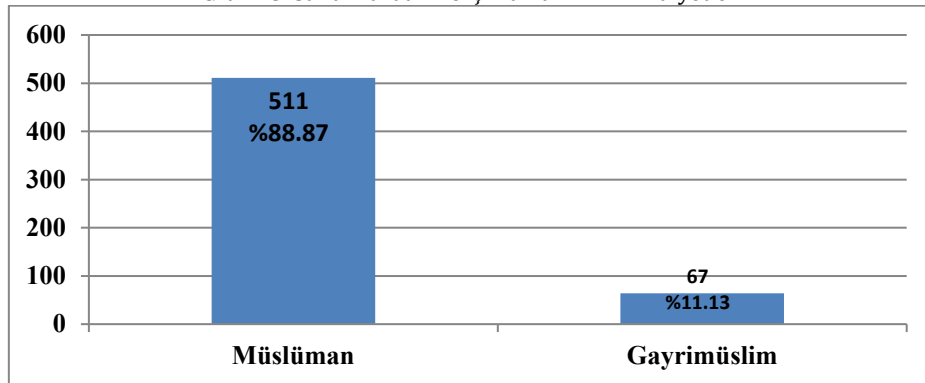

Bu çerçevede borç alan 151 kişi, yetim ile yakın akrabalık ilişkileri olan kimselerdir. Bunlardan 93 kişisi %61.59 oranla 1'i üvey 92'si öz olmak üzere yetimin annesi, 35 kişisi %23.18 oranla babası, 3 kişisi %1.99 oranla babaannesi, 4 kişisi %2.65 oranla amcası, 3 kişisi %1.99 oranla vasi-i mensûbesi, 3 kişisi %1.99 oranla anneanesi, 5 kişisi %3.31 oranla abisi, 2 kişisi %1.32 oranla ablası, 1 kişisi %0.66 oranla dayısı, 1 kişisi %0.66 oranla yetimin akrabası ve 1 kişisi de %0.66 oranla yetimin dedesidir.

3.1.3. Gayrimüslimler

1851 eytam nizamnamesinde sandıklardan borç para talep edecek vatandaşla dinî bir ayırım getirilmemiştir. Sandıklardan Müslümanların yanında gayrimüslimler de borç alabilmişlerdir. Borç alan kişilerin dinî aidiyet oranları grafikteki gibidir:

Grafik 3. Sandıklardan Borç Alanların Dinî Aidiyetleri

⁶⁵ Ü.Ş.S., Defter No. 624, Varak No. 7, Hüküm No. 25.

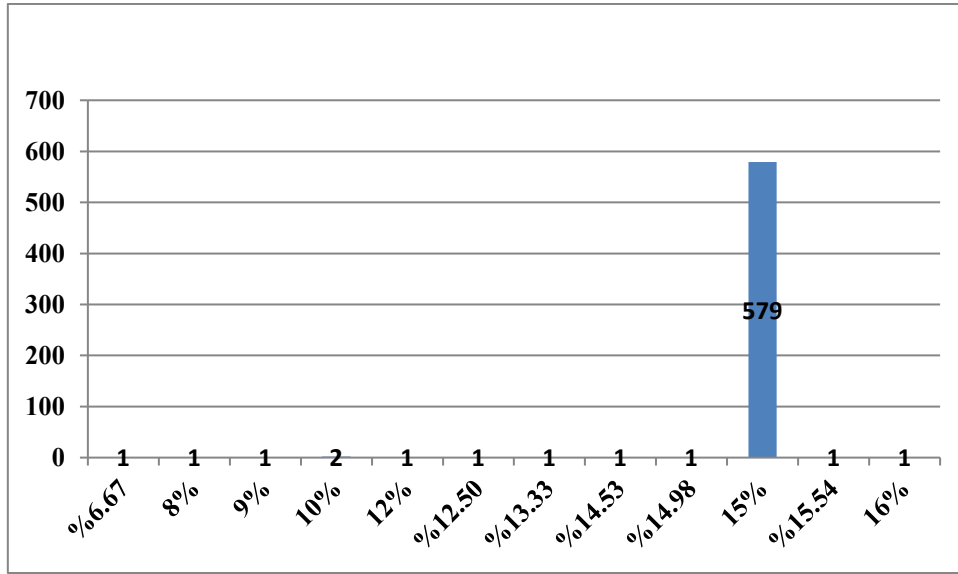
575 borçludan 511 kişisi Müslümandır. Oranları ise %88.87'dir. 64 tanesi gayrimüslimdir. Bu da %11.13'e tekabül etmektedir.

İncelemeler sonucunda her iki dinî kesim de sandıklardan borç alırken dikkatimizi çeken husus şu olmuştur. Müslüman bir yetimin sandığından gayrimüslim kişiler borç alırken, gayrimüslim yetimin sandığından Müslüman kişiler borç almamışlardır. Kanaatimizce Müslüman bireyler dinî hassasiyet ile gayrimüslim yetimlerden borç almamışlardır. Ancak ilerleyen yıllarda bu durumda değişiklik olup olmadığının tetkiki müstakil bir çalışma konusudur.

4. ÜSKÜDAR EYTAM SANDIKLARINDA UYGULANAN NEMA ORANLARI

Yukarıda geçtiği üzere genel oran olarak %15 oranı zikredilse de uygulamada nema oranlarında bazı sapmalar yaşanabilmektedir.

Grafik 4. Sandıklardaki Nema Oranları

Grafik 4'de görüldüğü üzere Üsküdar eytam sandıklarında uygulanan nema oranları %6. ile %16 arasında değişkenlik göstermiştir. %15 nema oranı sayısı 579, %10 nema oranı sayısı 2, diğer oranlar 1'er adettir. İstisna durumlar olması ile birlikte genel olarak nizamname kuralına riayet edilmiştir.

Para talebinin fazla olduğu dönemlerde kar oranı %16'lara kadar çıkabilmektedir. Para talebinin az olduğu dönemlerde ise %9-%10 arasında değişkenlik göstermiştir. Nema oranının düşük olduğu dönemler genel olarak Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı yıllarıdır. Ancak eytam sandıklarının aktif olduğu dönemlerde ortalama nema oranı %12'dir.⁶⁶

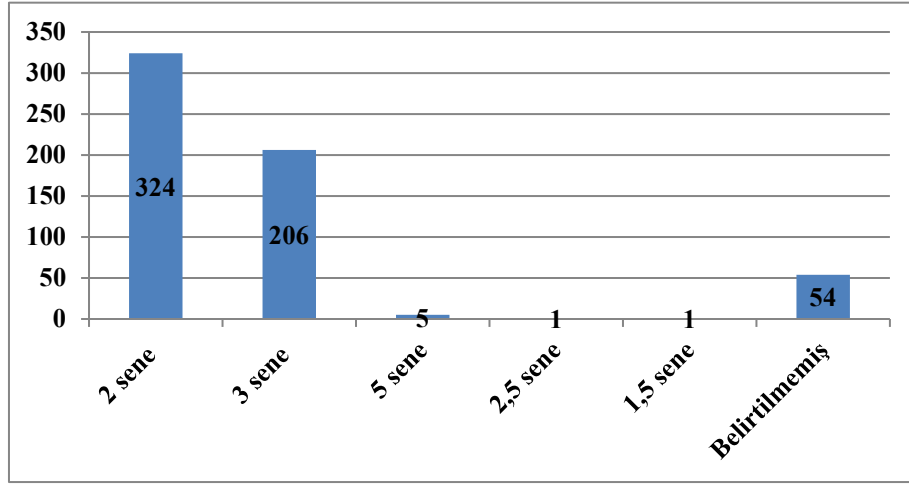
5. ÜSKÜDAR EYTAM SANDIKLARINDA UYGULANAN VADE SÜRELERİ

Eytam nizamnamesine göre sandıklardan borç alan kişilere en fazla 3 yıl vade süresi verilmelidir.⁶⁷ 1851 tarihine kadar çoğunlukla 2 yıl vade süresi uygulandıysa da getirilen kuraldan sonra 3 yıllık vade süresi ağırlık kazanmıştır. İncelenen kayıtlarda sayısı az da olsa 5 yıllık vade süresinin uygulandığı borçlanmalar da tespit edilmiştir. Detaylı olarak oranlarını verdiğimiz vade süreleri aşağıdaki gibidir:

⁶⁶ Savaş yılları ve mütareke döneminde eytam sandıklarının durumu için bk. Çanlı, "Tarihî Süreç İçerisinde Eytâm Sandıklarının Hukukî Mevzuatı", 1301-1321.

⁶⁷ Her ne eelden tereke tahrîr olunur ise zimemâtının tahsîli üç mâhda hıtâm-pezîr olmasına me'mûrları tarafından ikdâm ve gayret olunub nihâyet dört mâhi tecâvüz eylediği halde her kimin zimmetinde isezâbiti ve âmiri tarafına bi'l-ifâde ma'rifetiyle tahsiline i'tinâ kılınması... "Eytâm Nizamnamesidir", 270.

Grafik 5. Sandıklardaki Vade Süreleri

Grafikten anlaşılacağı üzere 2 senelik vade sayısı 324'dür ve oranı %54.82'dir. 3 senelik vade sayısı 206'dır ve oranı %24.85'dir. 5 senelik vade sayısı 5'dir ve oranı %0.84'dür. 2,5 senelik vade süresi sayısı ve 1,5 yıllık vade süresi sayısı 1'dir ve oranları %0.16'dır. Vade sürelerinin belirtilmediği kayıt sayısı ise 54'dür ve oranı %9,13'dür.

6. ÜSKÜDAR EYTAM SANDIKLARINDAN TAHSİL EDİLEN BORÇLAR

Konuya dair kayıtlarda borcun verilmesi, borç alanın kimliği, karşılığında gösterilecek ipotek veya kefil konuları gibi alınan borcun geri ödenmesi de nizamname ve uygulamada yer almıştır. Bu çerçevede Eytam Nizamnamesine göre, sandık memurları, borcun bitimine 3 ay kala borçludan parayı tahsil etmek üzere teşebbüse geçeceklerdir. Borçlunun borcunu ödeme süresi dört ay geçmiş ise bu kez borç kolluk kuvvetleri tarafından zorla tahsil edilecektir.⁶⁸ 1906 nizamnamesinde ise borç tahsil hususu daha ayrıntılı ele alınmıştır. Buna göre eytam müdürleri borçluya son 1 ay kala bir ihtarname göndereceklerdir. İhtarname borçluya borcunu ödeyip ödemeyeceği sorularak teyit edilecektir. Borçlu, ihtarnameye *ödemeyeceğim* cevabını verir ise, borçlunun parayı alırken göstermiş olduğu rehinlerin satılacağı söylenecektir. Sandığa borcu olan kişi kayıp ya da başka bir yere gitmiş ise borç tahsilinin yapılacağı güne kadar beklenecektir. Borcun ödeme günü gelip borçlu ortaya çıkmaz ise, gazeteye rehinlerin satışı ilanı verilecek ve tüm masraflar da borçluya ait olacaktır.⁶⁹ Eytam sandığına borcu olan kişi vefat eder ise tahsil, müteveffanın terekesinden karşılanacaktır.⁷⁰

⁶⁸ ... ve eytâma su'ûbet ve gadri mücib olmakda idüğüne ba'de-evin her ne mahalde tereke tahîr olunur ise zimemâtının tahsili üç mâhda hitâm-pezir olunmasına me'mûrları tarafından ikdâm ve gayret olunub nihâyet dört mâhı tecâvüz eylediği hâlde her kimin zimmetinde ise zâbiti ve âmiri tarafına bi'l-ifâde ma'rifetiyle tahsiline i'tinâ kılınması... "Eytâm Nizamnamesidir", 270.

⁶⁹ Müddet-i idâne hitam bulmazdan bir ay evvel eytam müdürleri tarafından bir ihtarname irsaliyle tediye-i deyin veyahut tecdid-i idâne edilmesi ve bu suretlere muvafakat olunmadığı halde müddetin hitamından rehinin satılacağı medyuna bildirilir. Eğer medyun tecdid-i idâneye tâlip olur ise Dersaadet'te Eytam Müdüriyeti heyetine ve taşrada eytam meclislerince medyunun rehini ve kefilleri tecdit zamanında şayan-ı kabul görüldüğü ve medyun dahi zimmetinde teraküm eden nemayı kâmilten tesviye eylediği halde tecdid-i idâne edilir. Eğer medyun tecdid-i idâneye tâlip olmayıp da idânenin tecdidi memurları tarafından tensip olunmadığı surete tesviye-i deyin ettirilmesi ve edilmediği halde hitam-ı müddette rehinin fûruhtıyla tediye-i deyin olunacağı kendisine bildirilir. Medyunun mahal-i ikamet-i hâzırası meçhul olduğu 220 veyahut diyar-ı âharda bulunduğu surette hitam-ı vadede medyun gelip de tediye-i deyin etmez ise rehinin fûruhtıyla tesviye-i deyin edileceği gazeteler ile veya vesait-i saire-i mümkün ile ilân ettirilir ve bu bapta vuku bulan masarif medyuna ait olur. "Umûm-u emvâl-i eytâm", 515-548/madde 50.

⁷⁰ Yalnız kefaletle idâne olunan mebalığın hitam-ı müddeti idânedeki istihsalı zımında Dersaadet'te idâne memurlarından birinin ve taşrada eytam müdürlerinin talep ve iddiası üzerine medyun veya küfelâdan tahsili için asıl mal veyahut nemadan tahsili mütehattim olan miktar-ı meblağ iptida ait olduğu mahkeme-i şer'iyeye tâyin edilerek tahsiline rey olunacak ve bu surete dair bir akça harç alınmayarak idâne hüccetleri zahrına

Kayıtlar incelendiğinde, eytam sandıklarına yapılan her borç tahsilinde tamamen ödeme durumunda kaydın üstü çizilmiştir. Derkenar olarak da alınan borcun ödendiğini belirtmek için kalan meblağ olarak 0000 şeklinde yazılmıştır. Kayıtlara geçen borç tahsilleri de kadı tarafından tescil edilmiştir.

Sandıklardan borç alan kişiler borçlarını peşin ya da taksitli olarak ödeyebilmişlerdir. Borç kaydının tutulduğu metnin yan tarafında bunlar rakamsal olarak belirtilmiştir. Ayrıca borcunu vaktinden önce ödeyen olduğu gibi gecikmeli olarak ödeyenler de mevcuttur. Mesela 29 Ekim 1853 tarihinde yazılan kayda göre Üsküdar Hayrettin Çavuş Mahallesi'nde vefat eden Fabrika Üstadı Mehmet Şakir Ağa'nın oğlu Ali Rıza'nın sandığından Üsküdar İhsaniye Mahallesi'nden Berber Elhac Mustafa Ağa'ya 7.000 kuruş borç verilmiştir. Borçlu, sandıktan borç talep ederken berber dükkânını ipotek olarak göstermiştir. Talep kabul edildikten sonra kendisine 2 sene vade ve %15 nema oranı ile borç verilmiş, toplam borcu 9.100 kuruş olmuştur. Borçlu borcunun 2.500 kuruşunu 5 Mart 1854 tarihinde, 1.500 kuruşunu 8 Mart 1856 tarihinde, diğer 1.500 kuruşunu 10 Nisan 1856 tarihinde ve son kalan 1.500 kuruşunu ise 28 Haziran 1856 tarihinde taksitli şekilde ödemiştir.⁷¹

Başka bir borç kaydı ise 18 Haziran 1851 tarihinde yazılmıştır. Kayda göre Üsküdar Davut Paşa Mahallesi'nden Fatma Hanım'a yine Davut Paşa Mahallesi'nde vefat eden Mehmet Efendi'nin kızı Hacer'in sandığından 600 kuruş borç verilmiştir. Borç talep eden kadın, borcuna karşılık bir çift elmas küpesini rehin olarak bırakmıştır. 2 sene vade ve %15 nema oranıyla verilen borç miktarı 780 kuruştur. Borçlu Fatma Hanım, ortalama 2 sene sonra, 5 Mart 1853 tarihinde borcunun tamamını tek seferde ödemiştir.⁷²

Borcunu ödeme gününden önce ve gecikmeli olarak ödeyenlere örnek verecek olursak; Mehmet Şükrü Ağa, Murat Reis Mahallesi'nde vefat eden müezzin başı Elhac Mehmet Efendi'nin yetim oğlu Ali Rıza ve yetim kızı Emine'nin sandığından 2 senelik vade ile 1.523 kuruş borç almıştır. 16 Ekim 1852 tarihinde aldığı borcu, 23 Aralık 1852 tarihinde, vaktinden önce ödemiştir.⁷³ Yine İbrahim Ağa, Bulgurlu Mescit Mahallesi'nde vefat eden Bağcı Elhac Hasan Ağa'nın yetim oğlu Mehmet Şakir'in sandığından 3 senelik vade ile 3.950 kuruş borç almıştır. 5 Ocak 1856 tarihinde aldığı borcu Aralık 1861 tarihinde 2 sene gecikmeli olarak ödemiştir.⁷⁴

Sandıkların kayıtlarına göre tahsili yapılan, yapılmayan, ayrıca borcun bir kısmının tahsilinin yapıldığı bir kısmının yapılmadığı hüküm içeriklerine göre analizler grafikteki gibidir:

---

yazılacak muktazi ilâmları memurin-i icraiye tebliğ ve memurin-i mumaileyhimce müddet-i istinaf ve temyizden müstesna tutularak bilâ tehir mevki-i icraya vazedilecektir. Eda-yı deyne mahkûm olan medyunun ve küfelâ ifa-yı deyninden imtina sebebiyle hapsedildikleri halde eytam canibinden infak olunmıyacaktır. "Umûm-u emvâl-i eytâm", 515-548/madde. 51.

⁷¹ Ü.Ş.S., Defter No. 635, Varak No. 4-5, Hüküm No. 15

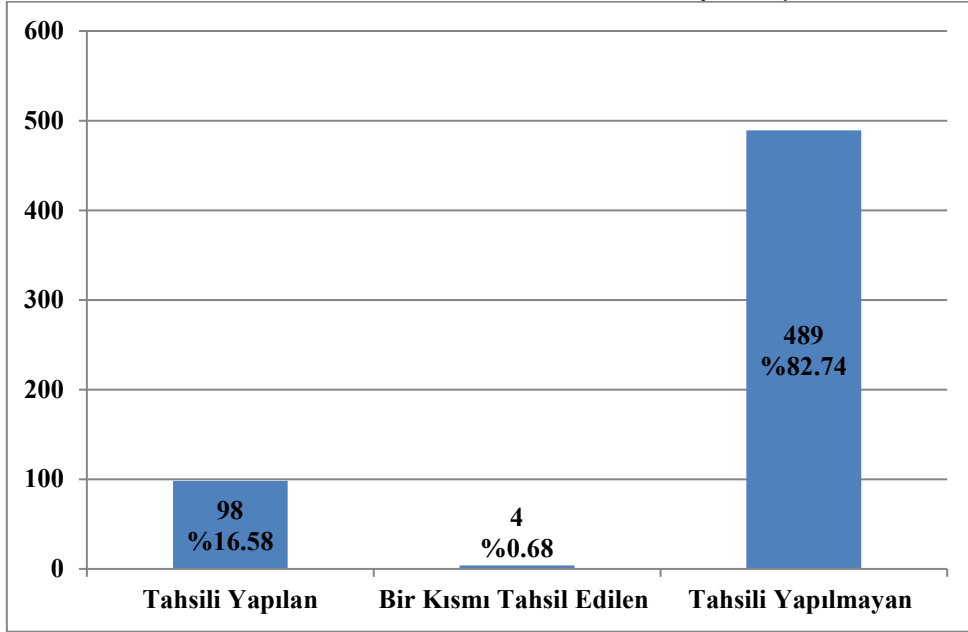
⁷² Ü.Ş.S., Defter No. 620, Varak No. 12, Hüküm No. 46.

⁷³ Ü.Ş.S., Defter No. 624, Varak No. 14, Hüküm No. 51.

⁷⁴ Ü.Ş.S., Defter No. 646, Varak No. 5, Hüküm No.

Grafik 6. Sandıklarda Tahsil Edilen ve Edilmeyen Borçlar

İncelediğimiz 591 hükmün 489'u ödenmeyen borçları, 98'i borç tahsilini, 4 hüküm de borcun bir kısmının ödenip bir kısmının ödenmediği durumları içermektedir.

Üsküdar Eytam Sandıklarına başvuran kişiler arasında, örneklerde de görüldüğü üzere borcunu erken ödeyen, ya da geç ödeyen kişiler mevcuttur. Ancak sandıktan borç alıp da ödeyemeyecek olduğunu belirten ya da ödeyemeden vefat eden birinin kaydına rastlanmamıştır.

SONUÇ

Osmanlı finans sistemi, esas olarak İslam hukuk prensiplerine göre gelişim göstermiştir. Bunun en belirgin örneği vakıflardır. İslam medeniyeti çerçevesinde şekillenen vakıflar; toplumun eğitim, sağlık, bayındırlık, kültürel ihtiyaçlarının yanı sıra finansal gereksinimlerine de cevap vermiştir. Bu minvalde 15. yüzyılda para vakıflarını kabul eden devlet, borç talebinde bulunanların ihtiyaçlarına cevap vererek finansal bir ağ oluşturmuştur. Bu çerçevede klasik dönem Osmanlı Devleti'nin finans kaynağını karşılayan orta sandıkları, avarız sandıkları, para vakıfları gibi müracaat alanlarının yerini zamanla eytam sandıkları almıştır. Konumuz gereği özellikle para vakıfları, eytam sandıklarının yaygınlaştığı 19. yüzyılda, varlığını tamamen yitirmese de talep oranı giderek düşmüştür.

Eytam sandıkları 1851 yılından sonra tam manasıyla devlet kontrolüne geçerek, Osmanlı finans sistemi içerisinde önemli bir fon kaynağı haline gelmiştir. Bu sayede devlet, bireyler ve kurumlar bu fonu kullanmışlardır. Para vakıfları ile birtakım farklılıkları olsa da 19. yüzyılın ortalarına kadar nema oranları, muamele usulleri gibi hususlarda aynı çizgiyi takip eden iki kurum, para vakıfları ve eytam sandıkları, uzun yıllar devletin ve toplumun nakit ihtiyacını karşılamıştır.

Keza, çalışma sonucunda toplumun tüm kesimine fon sağlayan eytam sandıklarının, aynı zamanda bünyesindeki yetimlerin malî haklarını koruduğu da ortaya konulmuştur. Daha da önemlisi, 1851 yılında kurulan eytam nezaretinin sonrasında eytam sandıklarının daha kurumsal hale gelmesi beklenirken, anılan dönemde Üsküdar eytam sandıklarının nizamname kurallarına riayet etmediği saptanmıştır. Ayrıca eytam sandıkları nizamnamesi daha sistemli hale gelen sandıkların, çalışılan zaman aralığında para vakıflarının kullandığı muâmele-i şer'iyeye usulünün kurallarından kurtulmadığı gözlemlenmiştir. Üsküdar eytam sandıklarında nizamname kuralları çerçevesinde uygulama yapılmadığına dair bir örnek olarak nizamnamede, borca başvuran kişiler için sınırlama getirilmişken; Üsküdar'da gerek

başvuran gerekse nema ve vade süreleri konusunda para vakıfları kuralları devam edegelmiştir.

Son söz olarak çalışmamızda, eski alışkanlıklarla yeni konulmaya çalışılan sistemin uygulanması ya da uygulanmamasına dair örneklerin dikkat çektiğini belirtmemiz yerinde olacaktır.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman/Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul ederler / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar Katkıları/Author Contributions: Çalışmanın Tasarlanması / Conceiving the Study: MG (%50), NKP (%50) Veri toplanması / Data collection: MG (%50), NKP (%50) Veri Analizi / Data Analysis: MG (%50), NKP (%50) Makalenin Yazımı / Writing up: MG (%50), NKP (%50) Makale Gönderimi ve Revizyonu / Submission and Revision: MG (%50), NKP (%50).

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler / The authors declare that have no competing interests.

Tarafsızlık/Impartiality: Dergi editör kurulunda yer alan bir yazar, makale değerlendirme ve yayın sürecinin hiçbir aşamasına müdahil olmamış, hakemleme süreci bilimsel tarafsızlık ilkelerine sadık kalınarak tamamlanmıştır / One of the author, who is on the editorial board of the journal, did not intervene in any stage of the article evaluation process and publication, and the refereeing process was completed by adhering to the principles of scientific impartiality.

KAYNAKÇA

- Al, Hüseyin. *Uluslararası Sermaye ve Osmanlı Maliyesi 1820-1875*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2007.
- Atar, Abdulkadir *Şeyhülislam Fetvaları Işığında Osmanlı'da İktisadi Hayat*. İstanbul: Albaraka Yayınları, 2020.
- Aybakan, Bilal "Muamele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 30/317-319. Ankara., 2020.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade (İ). Dahiliye (DH)*. Dosya No. 217, Gömlek No.12800. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade (İ). Dahiliye (DH)*. Dosya No. 237, Gömlek No.14312. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade (İ). Dahiliye (DH)*. Dosya No. 253, Gömlek No. 15575. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade (İ). Meclis-i Mahsus (MMS)*. Dosya No. 42, Gömlek No. 1741. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Sadaret (A). Amedî Kalemî Evrakı (AMD)*. Dosya No. 41, Gömlek No. 18. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Sadaret (A). Meclis-i Valâ Evrakı (MKT MVL)*. Dosya No. 86, Gömlek No. 87. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Sadaret (A). Mühimme Kalemî Evrakı (MKT.MHM)*. Dosya No. 23, Gömlek No. 72. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Bozkurt, Fatih. "Yetimi Kolla Malını Korum! Tereke Defterleri ve Yetim Malları (1775-1875)". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (Ocak 2012), 69-90.

- Çanlı, Mehmet. "Eytam Sandıklarının Para Arzı (İdane Defterleri) Ve Eytam Sandıklarından Yetimlerin Faydalandırılması (1851-1926)". *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 24 (2020), 163-193.
- Çanlı, Mehmet. "Tarihî Süreç İçerisinde Eytâm Sandıklarının Hukuki Mevzuatı ve Karşılaştığı Sorunlar". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 9/3 (2020), 1301-1321.
- Çanlı, Mehmet. vd. "1922-1924 Tarihli Eytam Sandığı İdane Defterine Göre Antalya Merkez Kazasının Finansal Durumu". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 34 (2021), 583-606.
- Dönmez, İbrahim. Kâfi. "Murâbaha", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 31/148-152. Ankara: 2020.
- Düstur, Tertip I*, "Bâ İrâde-i Seniyye Teşkil İden Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmın Sûret-i Teşkilini ve Vezâifini Mübeyyin Nizâmname'dir", 3/551.
- Düstur, Tertip I*, "Eytâm Nizamnamesidir", (1289), 270-275.
- Düstur, Tertip I*, "Memâlik-i Mahrûse-i Şâhânede Küşâd Olunacak Eytâm Sandıklarının Sûret-i İdâresi ve Muhafazası", (1289), 276-281.
- Düstur, Tertip I*, "Umûm-u emvâl-i eytâmın sûreti idaresi hakkında tadilen kaleme alınan Nizâmname", 8/515-548.
- Erdem, Ekrem. "Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz". *Bankacılar Dergisi* 56 (2006), 10-28.
- Erkan, Nevzat. *Osmanlı Üsküdar'ında Toplumsal Hayat (18. Asır Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri)*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2015.
- Gedikli, Fethi. "İbdâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 19/262-263. İstanbul: 1999.
- Kallek, Cengiz. "Mudârebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 30/358-362. Ankara: 2020.
- Kızıldağ, Necla. "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Eytâm Malları Üzerinde Yapılan Usulsüzlükler ve Bu Usulsüzlüklere Karşı Alınan Tedbirler". *Osmanlı Medeniyet Araştırmaları Dergisi* 6/11 (Ekim 2020), 232-243.
- Kızıldağ, Necla. vd. "Osmanlı Dönemi Eytam Sandıklarından Modern Bankacılığa Geçiş". *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi* 24 (2023), 51-66.
- Koçu, Reşat. Ekrem. "İstanbul'un En Eski Tarihi Eserlerinden Bedesten ve Kapalıçarşı", *Taha Toros Arşivi, Hayat Tarih Mecmuası* (Şubat 1973), 49-58.
- Kurt, İsmail. *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2012.
- Özcan, Tahsin. "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2006), 103-121.
- Özcan, Tahsin. *Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- Öztürk, Nazif. *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Saraçoğlu, Safa. "Economic Interventionism, Islamic Law and Provincial Government in the Ottoman Empire". *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association* 2 (2015), 59-84.
- Serdaroğlu, Üzeyir. Serdar. "İstanbul'un Bedestenleri", *Büyük İstanbul Tarihi*, 6/11 (2015), 161-169.
- Şahin, Furkan. *Eytam Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri Arşivi, İstanbul Kadılığı Defterleri, *Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri Ü.S.S.*, (1850-1856). Defter No. 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651.
<https://istanbul.diyaret.gov.tr>

Yıldız, Abdullah .Taha. *Kâtip Seyyid Mehmed Nuri Efendi'nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlı'larda Yetim Mallarının İdaresi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Yurdakul, İbrahim. *Osmanlı Merkez İlmiye Teşkilatında Reform (1826-1876)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

EKLER

Ek 1: Vahid Efendi Para Vakfı'ndan Bir İdâne hücceti/18. yüzyıl

Beyoğlu mutasarrıflığı dâhilinde, Kasım Paşa civarında, Yeldeğirmeni Mahallesi'nde, Akbaba Yokuşu'nda vâki bir numarolu hanede sâkin Bahriyye Kurvet kâtiblerinden Mustafa Nail Efendi ibn. İsmail Bey, zât-ı zeyl-i vesikada muharrerü'l-esâmî-yi müslimîn ta'rifleriyle mu'arrefe Valide Fatma Dilber Hanım ibneti Abdullah, meclis-i şer'î şerîf-î enverde, ashâb-ı hayratdan Vahîd Efendi vakf-ı nukûdundan bi'l-meşrûta mütevellî hâlen Emînü'l-Fetvâ semahatlû Ali Rızâ Efendi hazretleri tarafından vekîl-i müseccel-i şer'î câbî-yi vakf A'zam Efendi ibn. Hasan mahzarında ikrâr-ı tam idüb vekîl-i mûmâileyh A'zam Efendi müvekkili mütevellî müşârun ileyh efendi hazretlerinin mütevellî olduğu vakf-ı mezkûrun nukûdundan yedibin kuruş bi'l-vekâle bana idâne ve teslim eylediğinde ben dahî yedinden istidâne ve kabz ve umûruma sarfla istihlâk itmeme meblâğ-ı merkûm ile semeni işbu târîh-i vesikadan itibaren üç sene tamâmına değin müeccel mev'ûdîne vakf-ı mezkûrun mevhûb malından vekîl-i mûmâ ileh A'zam Efendi yedinden iştirâ ve kabz eylediğim bir cild Ali Efendi Fetavâsı semeninden dahî iki bin beş yüz yirmi kuruş ki ciheteyn-i mezkûreteyne cem'an dokuz bin beş yüz yirmi kuruş zimmetimde vakf-ı mezkûr için mütevellî müvekkil müşârun ileyh efendi hazretlerine sahîhan deynim olub mukâbilinde oniki hisse i'tibariyle bâ sened-i hakanî mutasarrıf olduğumuz bir bâb vakıfhânenin onbir hisse-i şâyî'amızı vakf-ı mezkûr için mütevellî müvekkil müşârun ileyh efendi hazretlerine vefaen ferağ-ı tefvîz eylediğimde vekîl-i mûmâ ileh A'zam Efendi dahî vech-i muharrer bi'l-vekâle teferru' ve tefevvüz ve kabul itmekle eğerçi deynimiz olan meblâğ-ı mecmû-ı mezkûru ecel-i mezkûr hitâmında edâ idemediğimiz müddetde hâne-i mezkûrda olan hisse-i mutlaka-i ma'lûme-yi mezkûreyi bi'l-müzâyede âhara ferağa ve bedelini ahz ve kabza ve makbuzundan deyni meblâğ-ı mecmu-ı mezkûr ile sene seneden zâid icâb idecek bilâ devr nemayı ve icrâya ait rûsûmu tahsile ve sâireyi edaya ve fazla kalûr ise bize def' ve teslîme, küllemâ 'azzelteke ente vekilî mefhûmu üzere 'azil ve in'izâlden masûne ve hîn-i akd-i ferağ bi'l-vefâda meşrûta vekâlet-i devriyye-i sahîha-i şer'iyye ile tarafımızdan vekîl-i mûmâ ileyh A'zam Efendi'yi vicahen ve gâib 'ani'l-meclis diğher câbî Râşid Efendi ibn Yusuf'dan kabulüne mevkûfen her birini münferiden ve müctemi'an icraya vekâlet itmek üzere vekil nasb ve ta'yin eylediğimizde ol dahî ber vech-i muharrer vekâlet-i mezkûreyi kabul ve hizmet-i lâzimesini edaya ta'ahhüd ve iltizâm eyledi, didikde gıbbe't-tasdîk emriyle Kasım Paşa'da Uzun Yol'da Hacı Şa'bân Mahallesi'nde, Abacı Efendi Sokağı'nda, sekiz numrolu hanede sâkin, Bahriyye Kolâzâlığı'ndan mütekâ'id İsmail Hakkı Efendi ibn Ali ve civâr-ı mezkûrde Yeldeğirmeni Mahallesi'nde, Yenicesine Sokak'ta, yirmidört numrolu hanede sâkin Bahriyye Nezâreti Mu'âmelât-ı Zâtiye'de şu'be Hulefâsı'ndan Mehmed Celâleddin Efendi ibn Nazîfe'den her biri Meclis-i Şer'-i Şerîf-i Enver'de vekîl-i mûmâ ileyh A'zam Efendi mahdarında mukirrân-ı medyûnân mûmâ ileyhâ hâzirân oldukları halde ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüb mukirrân-ı medyûnân-ı hâzirân mûmâ ileyhâ Mustafa Nâil Efendi, Fâtuma ve Dilber Hanım zimmetlerinde vakf-ı mezkûr için mütevellî-yi müvekkil-i müşârun ileh efendi hazretleri deynleri olan meblâğ-ı mecmu-ı mezkûr dokuz bin beş yüz yirmi kuruşun edasına tarafeynden bi'l-emr ve'l-kabûl kefâlet-i mutlaka-i sahîha-i şer'iyye ile her birimiz mete'âkiben kefil ve dâmin olduğumuzdan ma'adâ min ciheti'l-kefâleti'l-mezkûre deyn-i meblâğ-ı mecmu-ı mezkûrden her birimiz âharın zimmetinde lâzım gelen meblâğa dahî kezâlik tarafeynden bi'l-emr ve'l-kabûl başka başka kefil ve dâminiz didiklerinde gıbbe't-tasdîki-ş-şer'î mâ vaka' bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâlis min şehri Zi'l-ka'detü's-şerîfe sene hams ve selâsîn ve selâsemi'e ve elf.

Ek 2: Üsküdar Eytam Sandığından Bir İdâne Hücceti/19. yüzyıl

Medine-i Üsküdar Solak Sinan Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem vefat eden Yeni Camî-i Şerifi Kayyum Başısı Mehmed Ragıb Efendi ibn Elhac Mehmed'in sulbî sağır oğulları Ali Nafiz Efendi ve Emin Raşid Efendi'nin validesi ve tesvîye-i umûrlarına ba-hüccet-i şer'iyye vasi-i mensubeleri olub zât-ı ta'rifleriyle mu'arrefe olan Şerife Nefise Hanım ibnete Mehmed Asım Efendi, meclis-i şer'î şerîf-i enverde sağırân-ı mezbûrânın li-eclî-idâne kıbel-î şer'iden vasi nasb olunan Ahmed Ağa ibn. Mehmed mahzarında ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm idüb vasi-i merkûm Ahmed Ağa oğullarım sağırân-ı mezbûrânın müşterek mallarından bil-vesâye bana yedi bin yedi yüz elli guruş idâne-i teslim eyledikde ben dahî yedinden istidâne-i kabz-u ... kendi umuruma sarfla istihlak idüb meblâğ-ı merkûm ile semeni işbu târîh-i şukkadan üç sene tamamına değin müeccele yine oğullarım sağırân-ı mezbûrânın mallarından vasi-i merkûm Ahmed Ağa yedinden ... iştırâ-yı kabz eylediğim bir cild Ali Efendi Fetavası ve bir cild Behçet-ül Fetava kitabları semeninden dahî üç bin dört yüz seksen yedi buçuk kuruş ciheteyn-î mezkûreteynden cem'an on bir bin iki yüz otuz yedi buçuk kuruş zimmetimde oğullarım sağırân-ı mezbûrana vâcib'ü-l idâne levâzım sahihen deynimdir didikde gibbe't-tasdik mukîre-i mezbûre Şerife Nefise Hanım'ın sadr-ı kebîr oğulları Mehmed Salih Efendi ve Mehmed Sanullah Efendi ve Mehmed Cemaleddin Efendi bin müteveffa-yı mezbur Mehmed Ragıb Efendi ve mahalle-i mezbûrda sakin Sufî İbrahim Efendi ibn İsmail ve müteveffa-yı mezburun li-ebeveyn kız karındaşı Halise Hanım meclis-i şer'î şerîf-i enverde vasi-i merkum Ahmed Ağa mahzarında mukire-i mezbure Şerife Nefise Hanım hazıra olduğu halde birbiri ikrar-ı takrîr-i kelâm idüb mukire-i hazıra-i mezbûrenin ber minvâl-i meşru'u zimmetinde oğulları sağırân-ı mezburana idâne-i vacib-i sahihen deyni olan meblağ-ı merkum on bir bin iki yüz otuz yedi buçuk kuruşa biz dahî tarafından ... kabul-u kefalet-i mutlaka sahîhen ... vaz'u ... olub ve birbirimiz kefalet-i mezkure hasebiyle aher-i zimmetine lazım gelen deyni dahi ... vasi-i merkûm Ahmed Ağa'nın kabulüne kezalik kefalet-i mutlaka ile kefil-i ... didiklerinde gibbe'ttasdiki'ş-şer'î mâ vaka' bi't-taleb ketb olundu.1 Zilhicce 1269.